

**ПРІОРИТЕТИ І КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ В УПРАВЛІННІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ**

Узагальнено та обґрунтовано напрями і результати розвитку регіонів з урахуванням взаємовпливу та взаємообумовленості стартових умов розвитку, визначено конкурентні переваги регіонів різної типології

Постановка проблеми. Масштабність та характер трансформаційних процесів національного господарства спричиняють структурні зміни, що пронизують всі сфери і галузі економіки та зумовлюють необхідність впровадження прогресивних форм господарювання та застосування оптимальних методів управління регіональним розвитком. Управління соціально-економічними процесами в контексті поглиблення регіоналізації набувають все більшої актуальності та спонукають до необхідності формування механізму управління регіональним розвитком, враховуючи взаємозв'язок та взаємозалежність розвитку регіонів.

Процеси структурної трансформації, які відбуваються в українських регіонах потребують оновлення підходів до управління регіональним розвитком та визначення цільових орієнтирів стратегічного впливу на систему регіонального відтворення. Коректність вибраних пріоритетів як одне зі стратегічних завдань, що полягає у виборі найбільш цінних активів території, багато в чому визначається вибором типології регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні питання регіонального розвитку знайшли своє відображення у наукових працях багатьох учених, але подальшого дослідження потребують проблеми управління регіональним розвитком так як докорінно змінились внутрішні і зовнішні умови функціонування господарства регіональних систем. Вагомий внесок у узагальнення проблем регіонального розвитку та управління ним зробили українські вчені-регіоналісти О.М. Алимов, О.І. Амоша, С.І. Бандур, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, Ю.В. Макогон, М.І. Фащевський, В.І. Пила, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко та ін.

Мета статті. На основі узагальнення та аналізу типології регіонів обґрунтувати напрями і результати розвитку регіонів з урахуванням взаємовпливу та взаємообумовленості стартових умов та обраних "точок зростання".

Викладення основного матеріалу дослідження. Необхідність і актуальність наукового пізнання регіонального управління з урахуванням ринкових механізмів господарювання пояснюється гармонізацією просторового існування українського суспільства за умови залучення територіальних резервів для розв'язання завдань економічного й соціального розвитку та якісної трансформації економіки держави. Регулювання регіонального економічного розвитку активізує господарську діяльність у регіонах за рахунок запровадження нових виробничих відносин і поліпшення використання природно-ресурсного та економічного потенціалу, створенням умов для поглиблення спеціалізації регіонів, прискореного розвитку прогресивних галузей економіки, залучення іноземного капіталу в регіони з найсприятливішими умовами [12, с. 193].

Суттєва диференціація стартових умов у різних регіонах, відмінність умов відтворення, ресурсної бази, а також орієнтирів у розвитку припускають розробку й реалізацію адаптованих до цих особливостей економічних політик у регіонах України, для того щоб їхня сукупність давала можливість реалізувати ефективну загальнонаціональну стратегію економічного розвитку й структурних реформ.

Порівняльний аналіз розвитку регіонів України свідчить про те, що тенденції наростання соціально-економічної диференціації багато в чому пов'язані з неоднорідністю

господарського простору України, а отже, і з різними можливостями успішної діяльності в ринкових умовах. У виграшному становищі перебувають в основному регіони-експортери продукції, що використовують стійкий зовнішній попит на продукцію металургійної та хімічної промисловості, шляхового обладнання, мінеральне паливо, нафтопродукти, руди і шлаки, продукти рослинного походження, недорогі метали. До них належать Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська області, а також великі торговельно-посередницькі центри й центри банківського капіталу – міста Київ, Дніпропетровськ, Харків, Донецьк. Для інших регіонів трансформація до ринкового господарювання пов'язана з великими труднощами. Тому розробка механізму управління регіональним розвитком повинна враховувати типологію регіонів і рівень інтеграції підприємств, ресурсний та людський капітал, управлінський та інституційний потенціал, інвестиційну привабливість регіонів та ін.

Вибір типології регіонів обумовлений цілями ідентифікації регіонального розвитку, враховуючи це пріоритети регіонального управління при розвитку регіонів як джерела сировини необхідно сфокусувати на вирішенні таких завдань:

- стимулювання робіт по розвідці корисних копалин і підтвердженню запасів;
- забезпечення потенційних інвесторів доступною і якісною інформацією про ресурси області, можливості для розвитку бізнесу, переваги роботи в області та переваги інвесторам добувних галузей;
- активна робота зі стратегічними інвесторами (пряма взаємодія), що спеціалізуються на видобутку корисних копалин;
- розвиток, насамперед, початкової та середньої професійної освіти, підготовка кваліфікованої робочої сили і технічних фахівців;
- розвиток транспортної інфраструктури, що забезпечує доступ до природних ресурсів;
- розвиток енергетичної інфраструктури відповідно до потреб інвесторів;
- розвиток підтримувальних секторів, що спеціалізуються на обслуговуванні підприємств, які добувають корисні копалини (інжиніринг, будівництво, консультування та інші послуги для добувних компаній);
- активне лобювання інтересів регіону на державному рівні, включаючи питання використання можливостей бюджету для фінансування вищезазначених завдань.

Таким чином для даного типу регіонів, конкурентними перевагами є дешева робоча сила, наявність природних ресурсів і розвинена транспортна інфраструктура.

У регіоні, що розвивається як виробничий майданчик, пріоритети регіонального управління будуть спрямовані на вирішення таких завдань, як:

- підготовка ділянок для розміщення виробничих потужностей, логістичних центрів і офісів, включаючи: виділення земельних ділянок і участь у їхньому забезпеченні інженерною інфраструктурою (дороги, світло, вода, газ тощо);
- створення умов для вільного вибору, придбання і оформлення у власність ділянок землі в найкоротші терміни і на прийнятних умовах;

– агресивне просування інформації про можливості регіону серед стратегічних інвесторів, що спеціалізуються на масовому виробництві товарів, переробці сировини та інфраструктурних проектах (нерухомість, дороги, енергетика тощо);

– забезпечення потенційних інвесторів доступною і якісною інформацією про можливості в регіонах для розвитку бізнесу, включаючи: вартість сировини, доступність ринків збуту продукції і послуг, транспортні витрати, кваліфікацію і вартість трудових ресурсів, наявність внутрішнього попиту, транспортні й енергетичні можливості, а також преференції інвесторам;

– розвиток професійної освіти, підготовка кваліфікованої робочої сили і технічних фахівців, адаптація навчальних програм вузів відповідно до потреб інвесторів;

– розвиток підтримувальних секторів (інжиніринг, освіта, дослідження, консультування й інші послуги для бізнесу);

– підтримка регіонів на державному рівні, включаючи питання використання можливостей фінансування для реалізації поставлених завдань;

– розвиток фінансових інститутів.

Конкурентними перевагами в даному випадку є кваліфікована робоча сила, внутрішній поділ праці, розвинена виробнича інфраструктура, доступність ринків збуту і постачальників сировини.

Якщо перші дві регіональні типології можна назвати традиційними, то в епоху економіки, що ґрунтується на знаннях, особливого значення набуває типологія “регіон – центр інтелектуального та інноваційного розвитку”, оскільки тільки економіка регіону, що розвивається на основі галузей з високою доданою вартістю (ІТ-технології, біотехнології, нанотехнології, галузі “нової економіки”), забезпечує стійкий розвиток на довгострокову перспективу і високий рівень доходів населення. Слід зазначити, що управління регіональним розвитком як пріоритетно-цільовий апарат, орієнтований на середньо-і довгострокову перспективу, головними цілями має створення умов для підвищення добробуту населення і забезпечення приросту регіонального капіталу.

Пріоритети регіонального управління при виборі типології “регіон – центр інтелектуального та інноваційного розвитку” сконцентровані, перш за все, на розвитку людського, інтелектуального потенціалу і підтримці інноваційних сфер діяльності. Отже, необхідне вирішення таких завдань, як:

– створення умов для розвитку підприємництва, стимулювання появи нових підприємств (реструктуризація існуючих), що мають високий потенціал зростання доданої вартості, а також зниження бар’єрів на вхід і вихід з бізнесу;

– пріоритетний розвиток науково-освітнього комплексу як галузі економіки регіону;

– забезпечення доступу до капіталу, залучення в регіон фінансових інвесторів (фондів прямих інвестицій, венчурних фондів);

– підтримка і розвиток кластерних ініціатив (формування стратегічно пов’язаних груп підприємств і організацій);

– активна інтернаціоналізація регіону (агресивний міжнародний маркетинг, встановлення контактів і побудова альянсів, участь у міжнародному поділі праці, розвиток інфраструктури для обміну інформацією і знаннями тощо);

– створення інфраструктури для інноваційного бізнесу: бізнес-інкубаторів і технопарків, центрів колективного користування;

– стимулювання придбання ліцензій для організацій на території області високотехнологічних виробництв;

– підвищення привабливості території для висококваліфікованих фахівців, поліпшення умов для життя (безпека, екологія, дозвілля, якість житла і сервісу);

– стимулювання розвитку університетської науки (створення альянсів між вищою школою і бізнесом), підвищення стандартів якості вищої освіти;

– розвиток професійних інститутів (об’єднань, асоціацій тощо), що сприяють об’єднанню зусиль і підвищенню конкурентоспроможності регіонального бізнесу.

Таким чином, конкурентними перевагами є високопрофесійні трудові ресурси, розвинений науково-освітній комплекс, висока частка інноваційних підприємств і фінансових інститутів і висока якість життя, що забезпечується платоспроможним попитом населення.

Комплекс пріоритетних завдань регіонального соціально-економічного розвитку, спрямований на підвищення конкурентних переваг регіону, перебуває в істотному взаємозв’язку з системою стратегічного інструментарію: бюджетно-податковою та зовнішньоекономічною політикою, інвестиційною підтримкою економічної активності підприємств, сприянням створенню ефективної та збалансованої економіки регіону.

Огляд праць економістів у сфері впливу бюджетно-податкової політики на структурний розвиток дає можливість зробити висновки про те, що стабілізація і поступальний розвиток економіки на мезорівні залежать від нормалізації бюджетних процесів, оздоровлення регіональних і муніципальних фінансів, розумної податкової політики і прозорих бюджетів. Бюджетно-податкова політика відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку регіону, і її ефективність багато в чому визначає успішність реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону, тому що безпосередньо залежить від збалансованості зобов’язань і ресурсів бюджету регіону, ефективності податкової політики і бюджетного процесу, економічно ефективної системи надання державних і муніципальних послуг. Отже, основними завданнями в сфері бюджетно-податкової політики повинні бути:

– ініціативи щодо внесення змін і доповнень до державного законодавства про податки і збори, зокрема спрямовані на розширення податкових повноважень органів влади і місцевого самоврядування;

– інвентаризація всіх державних, регіональних і місцевих законодавчих та інших нормативних правових актів на предмет обґрунтованості надання пільг та інших преференцій; оцінювання обсягів їхнього фінансування;

– зміна міжбюджетних відносин у частині підвищення зацікавленості регіонів у збільшенні доходів регіональних бюджетів за рахунок податків і зборів, що надходять;

– розробка і реалізація єдиної системи державного обліку, інвентаризації та оцінювання об’єктів нерухомості, що знаходяться на території регіону, включаючи бюджетні кошти для фінансування цих робіт;

– сприяння в перенесенні центрів прибутку працюючих в області компаній на її територію;

– розширення податкових повноважень органів влади суб’єктів і місцевого самоврядування при одночасному запобіганні недобросовісній податковій діяльності і забезпеченні єдиного податкового простору;

– законодавче закріплення основних прибуткових джерел за регіональним і місцевими бюджетами на постійній (довгостроковій) основі відповідно до встановленого розмежування витратних повноважень і зобов’язань. Організація збору податків до місцевого (селищного) бюджету переважно органами місцевого самоврядування;

– досягнення оптимального поєднання фіскальної, регулюючої і стимулюючої функцій регіональних і місцевих податків і зборів;

– забезпечення сплати податків за місцем фактичної діяльності підприємств, введення правових і фінансових механізмів з протидії недобросовісній податковій конкуренції;

– розробка переліку бюджетних послуг, стандартів їхньої якості й нормативів фінансування;

– використання показників затребуваності бюджетних послуг при плануванні витрат бюджету;

– розвиток інструментів незалежної публічної експертизи законопроектів у сфері податкового і бюджетного законодавства;

– розширення часових горизонтів бюджетного планування;

– реструктуризація мережі бюджетних установ з метою підвищення якості і зниження вартості послуг, що надаються державними організаціями;

– формування і ефективне функціонування єдиної інтегрованої автоматизованої системи обміну даними і взаємодії учасників державних закупівель.

Таким чином, пріоритетами підвищення рівня адміністрування бюджетних доходів виступають чітке і стабільне розмежування податкових повноважень і закріплення прибуткових джерел за регіональним і місцевими бюджетами на основі законодавчо затверджених повноважень усіх рівнів влади.

У системі зовнішньорегіональних зв'язків необхідно відзначити проблему відсутності організованого сприяння просуванню товарів і послуг, що виробляються малими і середніми підприємствами, за межі регіону. Це потребує розширення можливостей регіональних банків з надання промислових кредитів та інвестицій, розвитку інформаційно-аналітичних і консультативних послуг, а також збільшення обсягів держпідтримки експортоорієнтованих інноваційних малих і середніх підприємств. Пріоритетними напрямками в сфері розвитку зовнішньоекономічних зв'язків регіону виступають:

– позиціонування території в світових економічних центрах, створення інфраструктури просування компаній, продуктів і послуг регіонів на міжнародних ринках;

– інформаційно-консультаційна підтримка експортерів, організація виставково-ярмаркової діяльності;

– підтримка підприємств, орієнтованих на експорт готової продукції;

– розширення складу експорту за рахунок продуктів з високим рівнем переробки сировини і з високою доданою вартістю;

– сприяння експорту послуг науково-освітнього комплексу регіону.

Розвиток системи зовнішньоекономічних зв'язків регіону багато в чому залежить від його інвестиційного іміджу. Це визначається наявністю регіонального інвестиційного законодавства, використанням сучасних фінансових інструментів при реалізації бізнесом інвестиційних проектів (лізинг, концесія, облігаційні позики, венчурне фінансування і т. д.). Це потребує формування інвестиційно-провідного середовища для залучення приватних і корпоративних інвестиційних ресурсів, а також прямих іноземних інвестицій.

Як вже зазначалося, особливістю світових тенденцій у сучасних умовах є зміна ключових факторів економічного розвитку, що забезпечують формування "економіки знань". У сучасній економічній діяльності інформація виступає не лише таким самим ресурсом, як труд і капітал, а також стратегічним ресурсом суб'єкта економічної діяльності [2]. В даному контексті, інформаційно-комунікаційні технології є важливим фактором, що визначають рівень конкурентоспроможності регіону, тому що закладають основу інноваційного шляху його розвитку.

Розвиток технологічної інфраструктури змінює значення різних факторів економічного зростання – знижується роль матеріально-речовинних факторів і підвищується роль нематеріальних факторів, пов'язаних з інформацією, тим самим обумовлюючи зміну

індустріального типу організації господарських систем на технологічний [3]. Таким чином, пріоритетними напрямками у сфері розвитку телекомунікаційної інфраструктури в регіоні є:

– забезпечення доступності сучасних високоякісних телекомунікаційних послуг на території регіону і прискорене впровадження і розвиток нових технологій;

– розвиток стільникового зв'язку 4-го покоління і ринку мобільного контенту;

– сприяння Інтернет-провайдерам у залученні кредитів на будівництво високотехнологічних мереж (Ethernet, fiber optic), у т. ч. через бюджетне субсидування частини процентної ставки по комерційних кредитах;

– широке використання можливостей мереж передачі даних на користь державного управління тощо.

З метою збільшення регіональної бази оподаткування і, як наслідок, доходів регіонального бюджету необхідна велика концентрація високотехнологічних виробництв, а стосовно вже існуючих – їх максимальна завантаженість. Звідси необхідність поступової переорієнтації значної частини регіонів на розвиток виробництв глибокої переробки і високої доданої вартості. Таким чином, у сфері промислової політики основними пріоритетами виступають:

– створення нових підприємств і формування промислових кластерів у пріоритетних секторах економіки, що забезпечують високу додану вартість;

– підвищення рівня конкурентоспроможності й інноваційного потенціалу існуючих підприємств і організацій регіону;

– скорочення кількості неефективних підприємств і організацій (реструктуризація і ліквідація), включаючи підприємства або організації, що перебувають у державній власності;

– стимулювання компаній до виробництва нової продукції, технологічного переозброєння і проведення НДДКР;

– активне позиціонування сектора досліджень і розробок в економіці;

– вдосконалення державної системи фінансування наукових досліджень і розробок у частині пріоритетності їх підтримки за критеріями конкурентоспроможності і співфінансування бізнесу;

– формування і розвиток системи науково-технічних та інноваційних фондів;

– вдосконалення і розвиток виробничо-технологічної інфраструктури;

– стимулювання наукомісткого експорту;

– розвиток механізмів приватно-державного партнерства в реалізації перспективних напрямів інноваційного розвитку.

Особливе значення в забезпеченні стійкого розвитку регіону, зниженні соціальної напруженості і постійному створенні нових робочих місць відводиться розвитку і підтримці малого підприємництва. У регіонах – центрах інноваційного розвитку, як правило, до 60 % у структурі економіки займають послуги побутові, сервісні й інтелектуальні. А малим підприємствам належить провідна роль, що припускає:

– постійне вдосконалення регіональної нормативно-правової бази відносно регулювання малого бізнесу по оподаткуванню; рівному, публічному і прозорому доступу до всіх видів ресурсів, зокрема до земельних ділянок;

– мінімізацію адміністративних бар'єрів;

– співфінансування за рахунок коштів державного, обласного і місцевих бюджетів, міжнародних і національних програм технічних проектів та ініціатив, пов'язаних з підтримкою малого підприємництва;

– формування інфраструктури підтримки малого і середнього бізнесу (центри підтримки підприємства,

агентства по залученню інвестицій, експортні агентства, бізнес-інкубатори, кредитні кооперативи);

- сприяння розвитку міжрегіональних і міжнародних програм за участю малого бізнесу;
- доступність і рівні умови участі в конкурсах на державні й регіональні закупівлі.

Аналіз ефективності управління державною власністю і взаємодії держави в особі регіональної адміністрації з виробниками конкурентоспроможних товарів і послуг, дає можливість виділити такі завдання в цій сфері:

- залучення до господарського обороту максимальної кількості об'єктів державної власності і оптимізація структури державної власності виключно для реалізації державних і муніципальних повноважень, а також використання державних активів як інструменту для залучення інвестицій у реальний сектор економіки;
- створення системи моніторингу і контролю за діяльністю підприємств, що перебувають у регіональній власності;
- формування оптимальної структури акціонерного капіталу приватизованих підприємств, що перебувають у регіональній власності.

Таким чином, з використанням інструментарію регіональних типологій і виявлених нами факторів, що визначають регіональну конкурентоспроможність, розроблений і представлений комплекс пріоритетних напрямів розвитку регіону, в основу якого покладена типологія регіону – як центра інноваційного та інтелектуального розвитку. Відзначимо, що для досліджуваної типології регіону що ґрунтується на знаннях, саме позначені пріоритети регіонального розвитку є значущими в підвищенні конкурентоспроможності регіонів.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, розгляд різних підходів до методології формування механізму управління регіональним розвитком дає можливість представити загальнометодологічну схему дослідження стратегічного впливу на соціально-економічні процеси, виходячи зі специфічних особливостей регіонального відтворення:

1. Дослідження механізму управління регіональним розвитком необхідно починати з встановлення його об'єктно-суб'єктної і предметної бази, якісних ознак і умов реалізації стратегічного впливу в різних соціально-економічних умовах.

2. Специфіка умов розвитку регіонів України потребує системного підходу до аналізу суперечностей регіонального розвитку, шляхів та інструментарію їхнього регулювання.

3. Формування управлінських стратегій регіональним розвитком повинне базуватися на комплексному аналізі структурного і функціонального аспектів впливу на регіональне відтворення.

Серед завдань стратегічного впливу на регіональний розвиток значущими є:

- 1) вибір стратегічної сфери діяльності;
- 2) вибір стратегічних пріоритетів розвитку;
- 3) створення відмінностей від інших територій, що ґрунтуються на певних конкурентних перевагах.

Управління соціально-економічним розвитком регіону повинно бути направлено на вибір оптимального шляху його розвитку з наявних альтернатив. Оптимальність вибраного шляху розвитку залежить від коректності визначення наслідків можливих впливів зовнішнього середовища, оцінки внутрішнього конкурентного середовища в регіоні і постановки цілей, які поділяються найбільш активною частиною населення регіону.

Список використаної літератури:

1. *Беляев О.О.* Економічна політика : [навч. посіб.] / О.О. Беляев, А.С. Бебело, М.І. Діба. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.
2. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : в 3 т. / [за ред. В.М. Гець, В.П. Семиноженко, Б.Є. Кваснюк]. – К. : Фенікс, 2007. – Т. 1. – 544 с.
3. *Шпильова В.О.* Регіон – центр знань та інновацій: стратегічні пріоритети. – Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. – Хмельницький. – 2010. – Т. 2 (№ 1). – С. 205-208.

КОЛОМИЦЕВА Олена Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Черкаського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- управління регіональною економікою;
- логістичне управління